Βασικά συμπεράσματα και εμπειρικά ευρήματα της Έκθεσης

- Αν και το 2019 είναι έτος εκλογικό, δεν δημιουργεί αισιοδοξία το γεγονός ότι δεν γίνεται καμία σοβαρή δημόσια πολιτική συζήτηση για τα διαρθρωτικά προβλήματα της οικονομίας, τις θεσμικές της αδυναμίες και δυσλειτουργίες και την προοπτική οικοδόμησης ενός νέου, ισόρροπου και βιώσιμου μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης.
- Η δημόσια συζήτηση περιορίζεται κυρίως στην καλλιέργεια κλίματος ευφορίας ως προς την τρέχουσα κατάσταση της οικονομίας και τις προοπτικές της ως αποτέλεσμα είτε μιας –μη διατηρήσιμης– επιδοματικής ευημερίας είτε της επίδρασης της μείωσης της φορολογίας. Η οικονομική πολιτική πρέπει με πραγματισμό να αντιμετωπίσει τις χρόνιες διαρθρωτικές, παραγωγικές και μακροοικονομικές ανισορροπίες και να δημιουργήσει ισχυρούς, επεκτατικούς και διατηρήσιμους αναπτυξιακούς πυλώνες.
- Παρά τη σχετική εξισορρόπηση του μείγματος δημοσιονομικής πολιτικής, η δημοσιονομική προσαρμογή της χώρας στηρίχτηκε το 2018 στην αύξηση των φορολογικών εσόδων. Ο δείκτης έμμεσοι-άμεσοι φόροι, αν και μειωμένος έναντι του 2017, διαμορφώθηκε σε επίπεδο Γενικής Κυβέρνησης στο υψηλό 1,68.
- Σοβαρή υποχώρηση της τάξης των 2.254 εκατ. ευρώ σημείωσε το 2018 ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου της Γενικής Κυβέρνησης. Συνολικά, την περίοδο 2009-2018 οι δημόσιες επενδύσεις στην Ελλάδα έχουν σημειώσει πτώση 58,7%, τη μεγαλύτερη μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωζώνης. Η διατήρηση αυτής της επιλογής υπονομεύει την αναπτυξιακή δυναμική της οικονομίας και, συνεπώς, την πιστοληπτική της αξιοπιστία.
- Μείωση κατά 130 εκατ. ευρώ κατέγραψαν το 2018 και οι κοινωνικές παροχές. Συγκριτικά με το 2009 οι κοινωνικές παροχές έχουν υποχωρήσει κατά 21,7%. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την πτώση των δημόσιων επενδύσεων, δημιουργεί σοβαρές αναπτυξιακές εμπλοκές.
- Οι πολιτικές λιτότητας και υπερπλεονασμάτων έχουν επιβαρύνει σημαντικά το προσαρμοσμένο ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, το οποίο την περίοδο 2009-2017 σημείωσε πτώση 33,7%, διαταράσσοντας τη μακροοικονομική και τη χρηματοπιστωτική συνοχή της οικονομίας.
- Η δημοσιονομική επέκταση που προβλέπει ο Προϋπολογισμός του 2019 σε

συνδυασμό με την πιθανή εφαρμογή των πρόσφατα εξαγγελθέντων επεκτατικών παρεμβάσεων αποτελούν θετικές εξελίξεις, εφόσον δεν χρηματοδοτηθούν με δανειακό κεφάλαιο. Δρώντας σταθεροποιητικά και επεκτατικά στην ιδιωτική δαπάνη, θα επιφέρουν θετικά αποτελέσματα στη δυναμική της οικονομίας, η οποία εξακολουθεί να στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην κατανάλωση, αλλά και στη σταθεροποίηση του τραπεζικού συστήματος ως αποτέλεσμα της ενίσχυσης των ροών ρευστότητας. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η ελληνική οικονομία εξακολουθεί να είναι εύθραυστη και υπό τη συνεχή απειλή της εξυπηρέτησης του υπερσυσσωρευμένου δημόσιου χρέους. Το μείγμα κάθε παρέμβασης οικονομικής πολιτικής θα πρέπει να αξιολογείται από το αναπτυξιακό και το κοινωνικό του αποτέλεσμα, ενώ δεν πρέπει να εγείρει ζήτημα πιστωτικού ρίσκου για τη χώρα.

- Τα υπερπλεονάσματα των τελευταίων ετών έχουν συμβάλει στην αναβάθμιση της χρηματοπιστωτικής φερεγγυότητας του δημόσιου τομέα. Δεδομένης όμως της απουσίας ισχυρής επεκτατικής δυναμικής και της εύθραυστης χρηματοπιστωτικής κατάστασης του ιδιωτικού τομέα, η διατηρήσιμη αναβάθμιση της πιστοληπτικής φερεγγυότητας της οικονομίας θα εξαρτηθεί –μεταξύ άλλων– από την ενίσχυση και τη μονιμοποίηση μέτρων στήριξης του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών σε συνδυασμό με την ενεργοποίηση των δημόσιων επενδύσεων.
- Το 2018 η ελληνική οικονομία δεν επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την τάση επιβράδυνσης που επικρατεί σε παγκόσμιο επίπεδο. Ωστόσο, παρά τους θετικούς ρυθμούς μεγέθυνσης, παρατηρείται μια συνεχόμενη δυναμική απόκλισης από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης και τα κράτη-μέλη της νότιας περιφέρειάς της.
- Η οικονομική μεγέθυνση εξακολουθεί να βασίζεται στην ιδιωτική κατανάλωση, η οποία το β΄ εξάμηνο του 2018 αυξήθηκε κατά 700 εκατ. ευρώ περίπου σε πραγματικούς όρους.
- Οι ελληνικές εξαγωγές αυξήθηκαν, αλλά η επίδρασή τους στο ΑΕΠ ήταν σχεδόν μηδενική λόγω αντίστοιχης αύξησης των εισαγωγών. Η διάρθρωση του παραγωγικού τομέα δεν επιτρέπει την επίτευξη διατηρήσιμου εμπορικού πλεονάσματος, λόγω της μεγάλης εξάρτησής του από τις εισαγωγές.
- Οι πραγματικές ακαθάριστες επενδύσεις μειώθηκαν το β΄ εξάμηνο του 2018 κατά 3,41 δισ. ευρώ, εξέλιξη που αποτυπώνει για ακόμη μια φορά την αποτυχία των ΠΟΠ να δημιουργήσουν αναπτυξιακές προϋποθέσεις.
- Μεταξύ Ισπανίας, Ιταλίας, Πορτογαλίας αλλά και του μέσου όρου της Ευρωζώνης, η Ελλάδα έχει το χαμηλότερο μερίδιο μισθών επί της προστιθέμενης αξίας

των μη-χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων, το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό κέρδους μετά φόρων και μακράν τη χαμηλότερη επενδυτική δραστηριότητα. Η επενδυτική συμπεριφορά του επιχειρηματικού τομέα της οικονομίας μπορεί να ερμηνευτεί, πέραν του δομικού προβλήματος της έλλειψης ποιοτικής επιχειρηματικότητας, από την εύθραυστη χρηματοοικονομική κατάσταση του τομέα και την απομόχλευσή του, συνέπειες των προ κρίσης επενδυτικών και χρηματοδοτικών επιλογών του.

- Η χρηματοοικονομική θέση των νοικοκυριών είναι ιδιαίτερα εύθραυστη λόγω αρνητικών νέων αποταμιεύσεων και χαμηλού επιπέδου εισοδημάτων σε σχέση με τις δανειακές τους υποχρεώσεις. Με δεδομένη την εξάρτηση της δυναμικής της οικονομίας από την εγχώρια κατανάλωση, η χρηματοοικονομική κατάσταση των νοικοκυριών περιορίζει τις προσδοκίες αναπτυξιακής δυναμικής της οικονομίας.
- Οι ροές απασχόλησης των τελευταίων ετών δημιουργούν αισιοδοξία, ωστόσο η κατάσταση της αγοράς εργασίας σε όρους ποιότητας νέων θέσεων εργασίας και προστασίας των δικαιωμάτων των εργαζομένων απέχει από το να θεωρείται ικανοποιητική.
- Το χρηματικό κόστος από την απώλεια μίας θέσης εργασίας για ένα έτος ανήλθε κατά το 2018 σε 8.126 ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί στο 50% του μέσου καθαρού εισοδήματος από εργασία. Το υψηλό κόστος απώλειας εργασίας αποτυπώνει τις αδυναμίες της κοινωνικής πολιτικής και την περιορισμένη διαπραγματευτική ισχύ της εργασίας στην Ελλάδα. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το επίδομα ανεργίας αναπληρώνει μόλις το 27% του μέσου μισθού.
- Η πρόσφατη αύξηση του κατώτατου μισθού σε 650 ευρώ μικτά ή κατά 10,9% και η κατάργηση του υποκατώτατου μισθού, η οποία αντιστοιχεί σε αύξηση 27% για τους νέους κάτω των 25 ετών, αντισταθμίζουν περίπου το μισό της αρχικής μισθολογικής μείωσης των εργαζομένων που αμείβονται με τον κατώτατο μισθό.
- Το 2018 στον ιδιωτικό τομέα 571 χιλιάδες άτομα αμείβονταν με μισθό κάτω των 500 ευρώ, ενώ 251 χιλιάδες άτομα αμείβονταν με μισθό κάτω των 250 ευρώ.
- Η περίοδος 2009-2017 συνοδεύτηκε από ιδιαίτερα αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις, όπως εκφράζονται από τους σχετικούς δείκτες φτώχειας και ανισότητας. Ταυτόχρονα, η εξέλιξη των εν λόγω δεικτών εμφανίζεται να ακολουθεί τις μεταβολές του οικονομικού κύκλου και ιδίως της ανεργίας στην ελληνική οικονομία κατά την περίοδο εφαρμογής των πολιτικών λιτότητας, καθώς οι αρνητικές τους επιδόσεις προσεγγίζουν το μέγιστο επίπεδο κατά την περίοδο

2013-2014. Ωστόσο, από το 2014 και μετά οι δείκτες φτώχειας και οικονομικής ανισότητας σημειώνουν βελτίωση. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο δείκτης φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού εμφανίζει σταθερή υποχώρηση επί τρία συναπτά από 36% το 2014 σε 34,8% το 2017.

- Καθοριστικός παράγοντας για τη συγκράτηση του ποσοστού φτώχειας στην Ελλάδα σε σχέση με την ΕΕ συνιστούν οι μεταβιβαστικές πληρωμές, και ειδικά εκείνη των συντάξεων. Ωστόσο, η αύξηση της απασχόλησης και των συνολικών εισοδημάτων στα ελληνικά νοικοκυριά που σημειώνεται τα τελευταία έτη έχει συμβάλει στη μείωση της εξάρτησης από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Όσον αφορά τις επιμέρους κοινωνικές ομάδες, το 2017 παρατηρείται σχετική βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους σε σχέση με το 2016, με εξαίρεση τους μισθωτούς εργαζομένους.
- Ένα ζήτημα στο οποίο επικεντρώθηκε η φετινή Ετήσια Έκθεση είναι το κατά πόσο η υποχώρηση του ποσοστού φτώχειας και ανεργίας αφορά συνολικά τους εργαζομένους της χώρας ή εάν υπάρχουν ενδείξεις περιθωριοποίησης συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Από τις σχετικές εκτιμήσεις προκύπτει όξυνση των εισοδηματικών διαφορών στην αγορά εργασίας μεταξύ των εργαζομένων διαφορετικής εργασιακής έντασης, επιδείνωση της θέσης των γυναικών στην αγορά εργασίας, καθώς και των μεταναστών σε σχέση με τους κατοίκους με ελληνική ιθαγένεια.
- Οι σχετικές εμπειρικές εκτιμήσεις επιβεβαιώνουν την πάγια θέση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ ότι οι ασκούμενες πολιτικές των ΠΟΠ δεν ενεργοποίησαν διαρθρωτικούς και τεχνολογικούς μετασχηματισμούς που θα συνέβαλλαν στην ουσιαστική αναβάθμιση του εγχώριου παραγωγικού υποδείγματος. Αντιθέτως, η νεοφιλελεύθερη εμμονή στη συμπίεση του μισθολογικού κόστους και στην απορρύθμιση της αγοράς εργασίας ευνόησε την ανάπτυξη δραστηριοτήτων χαμηλού τεχνολογικού επιπέδου και έντασης γνώσης. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές από το γεγονός ότι οι επενδύσεις στη μεταποίηση αναπροσανατολίζονται σε δραστηριότητες σχετικά χαμηλής τεχνολογικής έντασης.
- Η αύξηση στις εξαγωγές μεταποιητικών αγαθών που σημειώνεται τα τελευταία χρόνια συνοδεύεται από ποιοτική υποβάθμισή τους, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να πέφτει σημαντικά στην παγκόσμια κατάταξη ως προς την οικονομική συνθετότητα του τεχνοπαραγωγικού της συστήματος. Οι παραπάνω μεταβολές, σε συνδυασμό με την ισχυρή αποεπένδυση, ερμηνεύουν σε έναν βαθμό και την αδυναμία ανάκαμψης της παραγωγικότητας.
- Τα τελευταία χρόνια εμφανίζονται ορισμένες θετικές εξελίξεις που δυνητικά θα μπορούσαν να συμβάλουν στη βελτίωση του παραγωγικού υποδείγματος, όπως η αύξηση του ποσοστού δαπανών σε Έρευνα και Ανάπτυξη ως προς το

ΑΕΠ, καθώς και η αύξηση της συμμετοχής των εργαζομένων στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (αν και αυτό οφείλεται περισσότερο στην ατομική πρωτοβουλία των εργαζομένων παρά στη μέριμνα των επιχειρήσεων). Ζητούμενο είναι οι θετικές αυτές εξελίξεις να ενταθούν και να αποτελέσουν μέρος μιας ρεαλιστικής και σχεδιασμένης προσπάθειας παραγωγικής αναβάθμισης της οικονομίας μέσω στοχευμένων κλαδικών πολιτικών, με έμφαση στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας.